

James Robertson, *Propylæernes midtparti set fra vest*. 1853/54. Sign. og bet. f.n.t.v.: Robertson/the Propylea of Athens/12; f.o. t.h.: 42. Samlingen af fotografier, Kunstakademiets Bibliotek.

Propylæerne (græsk, egtl. forportene) var det statelige bygningsværk (437-432 f. Kr.) som gav adgang til det klassiske Akropolis. Med sin sans for komposition har fotografen fordelt sine »tropper«, forrest grækere i de hvide fustaneller, højere oppe de sortklædte vagter.

GRÆKENLAND I TIDLIGE FOTOGRAFIER 1850-1900

Af Torben Melander

I foråret 2003, nærmere bestemt 19. februar til 18. maj, afholdt Thorvaldsens Museum en udstilling med tidlige fotografier fra Grækenland. Det var der flere gode grunde til. En ydre var, at Grækenland i første halvdel af 2003 sad inde med formandskabet i EU, og i den anledning havde den græske ambassadør H. E. Andonios N. Nicolaidis henvendt sig om en udstilling på museet med Grækenland som emne. Her kunne en udstilling med tidlige fotografier være en idé, som på de indre linier faldt i tråd med museets for mange år siden afholdte fotoudstilling *Fotografernes Rom. Pius IX's tid*,¹ en udstilling, der delvis lånte titel fra Vilhelm Bergsøes store foliant *Rom under Pius IX. Skizzer og Skildringer* illustreret med xylografier efter franske kunstneres værker. Samtidig med at en udstilling med tidlige fotografier fra Grækenland ville ligge i en naturlig forlængelse af Rom 1977 udstillingen, ville udstillingen her i huset markere Grækenland som antikinspirationens anden hovedkilde, tydelig i såvel Thorvaldsens kunst som i museets udformning.

Tidlige fotografier fra Grækenland har endnu et link til tidligere afholdte udstillinger her i huset. Museets store Rørbye udstilling i 1981 rummede naturligvis også et afsnit om Rørbye's ophold i Athen i 1835-36 sammen med arkitekten Gottlieb Bindsbøll.² Og Bindsbøll var ikke bare rejseledsager, han var også den egentlige initiativtager til de to kunstneres rejse til Grækenland og Konstantinopel, i dag Istanbul. Så mens Rørbye malede sine mange udsigtsbilleder fra Akropolis, tegnede og opmålte Bindsbøll Akropolis' oldtidsruiner utvivlsomt med det formål for øje at gøre brug af dem under sit allerede igangværende arbejde med udkast til et Thorvaldsens Museum. Det endelige Thorvaldsens Museum rummer da også mange erindringer om opholdet på Athens Akropolis, bearbejdet og indlejret i Bindsbølls store tanke.

Blot ganske få år efter Bindsbøll arbejdede i ruinerne på Akropolis, opstillede den første fotograf sit kamera på Akropolis. Det skete i 1839, det

samme år som daguerreotypiteknikken blev offentliggjort over hele Europa efter opfindelsen to år tidligere ved franskmanden Louis Jacques Mandé Daguerre i Paris. De mange tidlige fotografier fra Akropolis helt frem til ca. 1860 har derfor her i museet den ekstra kvalitet, at de i mange henseender viser os det Akropolis, Bindsbøll så.

Fotografiet var det nye medie i anden halvdel af 1800-tallet.³ Med den samtidige interesse for Den nære og mellemste Orient var også fotografernes rejsemål lagt fast fra Konstantinopel i nord til Kairo og videre ned ad Nilen i syd. Athen og Grækenland stod altså ikke øverst på fotografernes ønskeliste over motiver. Alligevel var Grækenland og selvfølgelig først og fremmest Athen den naturlige mellemstation på vejen til Orienten.

En mellemstation der så alligevel viste sig at være leveringsdygtig i hele serier af motiver. Hvoraf ét, på grund af den lange periode med tyrkisk dominans over Grækenland, 1458-1830, viste, at Orienten på mange måder begyndte i Grækenland. Samtidig erindrede de mange overleverede antikke monumenter både på Akropolis og nede i byen om Europas gæld til det selv samme Grækenland. Men Grækenland var også det helt »nye« land i Europa. For efter at en del af Grækenland var befriet fra tyrkernes regime (den sydlige del af fastlandet og en del af øerne – de øvrige dele af Grækenland genvandt successivt helt frem til 1. Verdenskrig; Rhodos med omliggende øer (Dodekanesien) endda først så sent som efter 2. Verdenskrig efter italiensk okkupation siden 1912) gik man, og det vil sige de europæiske stormagter, i gang med at indrette landet i overensstemmelse med den i det øvrige Europa gældende norm. Det vil sige, man indrettede et monarki og hentede monarken først i Bayern, kong Otho, siden i Danmark, kong Georg 1, og en eller anden form for en rådgivende folkeforsamling. Det medførte også ønsket om en rigshovedstad, hvor valget naturligt nok faldt på Athen efter få års forsøg med Nauplion på det nordøstlige Peloponnes.

Men fra storhedstiden i antikken (5. årh. f.Kr. til 2. årh. e.Kr.), var Athen svundet ind til en forvokset landsby, der klyngede sig til de lavere liggende Akropolisskrænter og deromkring. Mens ruinerne fra antikken oppe på Akropolis og nede i byen kiggede sig sært omkring i landsbyidyllen.

Det skulle forandres, og med en helt ny zone af bebyggelse lagt i et bælte nord om middelalderens Athen søgte man at metropolisere landets nye hovedstad. Med kongeslot, centralkirke, parlamentsbygning (kaldet Vouli efter det antikke ord *boulè* for råd), universitet, nationalbibliotek osv. Til dette formål indkaldtes en række tyske og danske arkitekter, som med deres antikke, undertiden byzantinsk inspirerede bygningsstil satte og sætter sit præg på den centrale del af Athen.⁴ Også denne aktivitet fangede fotografernes opmærksomhed og resulterede i store prospekter, som i et og samme billede viste den gamle selvgroede og den nye, stramt planlagte by. Eller de havde den enkelte, moderne bygning som alene-motiv i en slags underforstået dialog med antikkens værker.

Med de nye bygninger havde fotograferne i højere grad frit valg med hensyn til motiv og synsvinkel, for som det også blev dokumenteret på udstillingen gennem et udvalg af stikværker fra Benaki Museet i Athen, var opfattelsen og gengivelsen af de antikke motiver eller folkelivsscener allerede fastlagt af de kunstnere, som arbejdede i de traditionelle medier, blyant, akvarel og oliefarve.

Af betydning har det helt givet også været, at nogle af de tidlige fotografer var uddannet som malere, som f.eks. en af de allerflittigste, der da også var repræsenteret på udstillingen med flere fotografier, Petros Moraïtes. Moraïtes blev i øvrigt hurtigt kgl. hoffotograf og bestred således en udstrakt fotografivirksomhed.

Langt de fleste fotografer begrænsede deres virksomhed til Athen alen af den grund, at her var de motiver, som et interesseret publikum først og fremmest efterspurgte. Men enkelte fotografer lod sig dog lokke uden for Athen på jagt efter de sagn- og myteomspundne lokaliteter omgivet af Grækenlands særpræget smukke og vilde natur. Nogle lokaliteter som for eksempel Sounion og Ægina kunne nås på dagture fra Athen, mens andre som Meteora højt oppe i Thessalien med de så godt som utilgængelige klostre placeret højt på stejlt af-

grænsede klippeplateauer forudsatte strabadserende rejser af flere dages varighed.

Til udstillingen blev der lånt fotografier fra Det fotografiske arkiv, Benaki museet, Athen, fra Samlingen af fotografier, Kunstakademiets Bibliotek og fra Kort- og billedsamlingen, Det Kongelige Bibliotek, begge København. Endvidere blev der lånt stikværker fra Maleri- og grafiksamlingen, ligeledes Benaki Museet i Athen.

Summary

Thorvaldsens Museum put on an exhibition entitled *Greece in Early Photographs, 1850-1900* lasting from 19 February to 18 May. The exhibition was arranged at the suggestion of the Greek Ambassador to Denmark to mark the Greek presidency of the EU during the first half of 2003. From the Museum's point of view, such an exhibition also related well to one held many years ago under the title of *The Photographers' Rome. The Age of Pius IX*.

Together with the academic staff of the Benaki Museum at Athens (Department of Photographic Archives and Department of Paintings, Prints and Drawings), a selection was made of photographs and prints from the Benaki Museum collections.

This collection of photographs was then supplemented with others from two sources in Copenhagen: from the Collection of Photographs in the Royal Danish Academy of Fine Arts Library and from the Royal Library Department of Maps, Prints and Photos. A small selection of the photographs shown in the exhibition is reproduced in the present publication. These are accompanied by an article by Dr Fani-Maria Tsigakou, Curator in the Department of Paintings, Prints and Drawings in the Benaki Museum, Athens. On the one hand, the article is concerned with the emergence of early photography and the consequences it had for the rest of the art world. And on the other it deals with the conditions met by photography and photographers in particular in Athens, including the relationship between these early photographic motifs and the way in which the same motifs are treated in other artistic media, both those of earlier times as well as contemporary ones.

A. Normand, *Udsigt mod Akropolis fra Nordvest*. 1851. 153 × 209 mm. Det fotografiske arkiv, Benaki Museet, Athen.

Oven for landsbybebyggelsen ses rester af den efterantikke, gradvise udbygning af befæstningen langs den vestlige del af Akropolisskrænten, den eneste naturlige adgang til Akropolisplateauet.

På plateauet skimtes toppen af Parthenon og længere bagude Erechtheion. Det 26 m høje, såkaldte Frankertårn blev bygget som vagt- og udsigtstårn til det palads, som den florentinske Acciaiouli familie indrettede i Propylæerne. I 1875 blev tårnet revet ned bekostet ved en pengeindsaling, hvortil Trojas og Mykenes udgraver, Heinrich Schliemann, i særdeleshed bidrog.

Noter

1. Helsted, Dyveke, *Fotografernes Rom. Fotografier 1846-1878 fra danske og romerske samlinger*. Thorvaldsens Museum, 1. og 2. rev. udg. 1977, 3. rev. udg. 1978; eng. udg. 1977
2. Torben Melander, *Rejsen til Grækenland og Konstantinopel 1835-36*, i: Helsted, Dyveke m. fl., *Martinus Rørbye 1803-1848*, Thorvaldsens Museum, 1981, 2. rev. udg. 1982, s. 134-173

3. Se efterfølgende artikel, Fani-Maria Tsigakou, *Billeder fra Grækenland. Fra det malede indtryk til den fotografiske afbildning*
4. Christiansen, Jette, *Danmark/ Athen retur*, Ny Carlsberg Glyptotek 2001
5. Ritter, Dorothea, *Im Lichte des Helios*, München 1999

Dimitrios Constantinou, *Akropolis set fra Mouseion højen, i baggrunden Lykabettos*. 1863-1867. 283 × 382 mm.
Det fotografiske arkiv, Benaki Museet, Athen.

Grusbunkerne ned ad Akropolis' sydskrænt vidner om den omfattende oprensning oppe på plateauet, som havde stået på siden de første arkæologiske undersøgelser straks efter befrielsen fra tyrkerne i 1831. Også monumenterne langs skræntens fod, Herodes Atticus' Odeion (et overdækket »teater« indrettet til fremførelse af sang), Eumenes II's Stoa og Dionysos Teatret yderst th. blev gradvist frigjort for senere tilbygninger og delvist frilagt.

Rhomaïdes Brødrene, *Akropolis midtplateau med Erechtheion i nord og Parthenon i syd*. Ca. 1890. Sign. f.n.t.h.: Rhomaïdes. 438 × 602 mm. Kort- og billedsamlingen, Det Kongelige Bibliotek.

I 1870- og -80'erne udgravedes Akropolisplateauet næsten overalt ned til klippegrunden. Her er det især området vest for Erechtheion med det hellige oliventræsområde op mod terrasse-muren for det gamle Athenetempel, som er i fokus. Det gamle Athenetempel blev ødelagt af perserne i 480 f.Kr. og erstattedes af Erechtheion opført i området umiddelbart nord for det gamle tempel.

James Robertson, *Parthenon set fra nordvest*. 1853/54. Sign. f.n.t.v.: Robertson. Samlingen af fotografier, Kunstakademiets Bibliotek.

Templets kraftigt nedbrudte tilstand er resultatet af en fuldtreffers sendt mod et krudtkammer inde i templet under venezianernes belejring i 1687. De plintformede stenstabler i forgrunden rummer rester af kirkearkitektur og kirkeinventar fra middelalderens kirker indrettet i såvel Parthenon som Erechtheion.

Constantin Athanasiou, *Akropolis plateauet set fra øst med Erechtheion (t.h.) i mellemgrunden og Propylæerne i baggrunden*. Ca. 1870. 203 × 261 mm. Kort- og billedsamlingen, Det Kongelige Bibliotek.

Kvindelige og mandlige Akropolisbesøgende, kvinderne i krinoline, har taget opstilling på krepis trinene til Erechtheions (421-406 f. Kr.) østfacade.

Det er kun tilsyneladende, at »Frankertårnet« er fjernet. Det synes nemlig helt tydeligt, at fotografen har retoucheret tårnet bort, måske for at efterkomme et ønske i tiden om rent fysisk at få fjernet middelaldertårnet. Også bjergene i baggrunden er ved fotografens hånd »glattet« ud ved samme lejlighed.

James Robertson, *Erechtheions Nordhal*. 1853/54. 760 × 610 mm. Det fotografiske arkiv, Benaki Museet, Athen.

Selv om fotografiet er uden signatur, er alene den karakteristiske gruppering af mennesker – her arrangeret i en trekant-figur – omkring hjørnesøjlen, tilstrækkelig til at bestemme fotografiet som et James Robertson foto. Nordhallen var hovedindgangen til den vestlige del af Erechtheion, men også et kultsted i sig selv, hvilket begrundede den særlige søjlehalsudformning.

Ukendt fotograf/ Dimetrios Constantinou? *Udsigt fra Ardetos Højen mod Olympieion og Akropolis.* 1860'erne. 200 × 267 mm. Det fotografiske arkiv, Benaki Museet, Athen.

To broer spænder over den helt udtørrede Ilissosflod og fører over til to små kafeer med borde sat ud langs flodbredden. Fotografen er bestemt ikke hvem som helst. Med en »hist hvor vejen slår en bugt« idyl i forgrunden fortsætter vejslynget ud i den helt store figur med horisontlinjer der sænker sig ind mod midten, hvor Akropolis med Parthenon løftes til vejrs i en Det ny Jerusalem metamorfose.

Petros Moraïtes, *Østpartiet af Olympieion set fra sydøst*. Ca. 1870. Betegnet f.n.t.v.: 33; midtfor: Temple de Iupiter Olympien. 248 × 321 mm. Det fotografiske arkiv, Benaki Museet, Athen.

Grafisk flot står søjlerne fra det af kejser Hadrian fuldførte Zeus-Iupiter-tempel. Krims-kramset af borde, stole og menneske-figurer for foden af søjlerne er i forholdet for flueben at regne.

James Robertson, *Theseus-Hadrian Porten set fra vest med Olympieions søjlerest i baggrunden*. 1853/54. Betegnet f.n.t.h.: Arch of Hadrian. Samlingen af fotografier, Kunstakademiets Bibliotek.

Porten er opført under kejser Hadrian for at markere overgangen fra den gamle by, grundlagt af lokalhelten Theseus, til det nye Athen, grundlagt af kejser Hadrian.

Herren i figurgruppens midte synes optaget af at læse indskriften på den side af porten, der vender ud mod den nye by, og som netop fortæller om Hadrians bedrift. T.h. ses gitteret, som i en kort årrække omgav den søjle i Olympieions resterende søjlekrans, der væltede under stormen i 1852.

Petros Moraïtes, *Udsigt fra Akropolis over Olympieion området og videre ud mod Hymettos*. 1860'erne. Sign. med blindstempel f.n.t.h.: Krone/P. Moraïtes/ Photograph de S.M. le Roi/Athenes. Samlingen af fotografier, Kunstakademiets Bibliotek. Fotografiet har tilhørt arkitekten Christian Hansen (1803-1883, virksom i Grækenland 1833-1850).

Helt i forgrunden den del af Plakabebyggelsen, hvor nu Det danske Institut (uden for billedet) ligger, lige over for kirken nederst t.v. Derefter Hadrians byport og Olympieion. Men blikket vil længere ud følgende Ilissosflodens snoede sølvbånd på vej bagud mod flodens udspring dybt inde i Hymettosbjergkæden. Skyggerne viser det er aften, og Hymettos henligger i blåviolettoner.

Felix Bonfils, *Den centrale del af Athen*. 1869-70. Sign. og betegnet t.v. for katedralen: Bonfils/331. 293 × 227 mm. Det fotografiske arkiv, Benaki Museet, Athen.

I mellemgrundens midte Den store (1842-1862) og Den lille (1100-tallet) Katedral. Området omkring de to kirker er i færd med at blive saneret. Længere bagude det nye Athen anlagt i et v-formet bælte nord for den gamle bebyggelse. T.v. Christian Hansens Universitet med søjleklædt facade og t.h. herfor broderen Theophilos Hansens Videnskabernes Akademi under opførelse. Yderst t.h. Syntagma-pladsen.

D. Rhomaïdes, *Øjenklinikken i Universitetsgaden*. Ca. 1890. Album, Collection D. Rhomaïdes. Souvenir d'Athènes. Blad 14. Kort- og billedsamlingen, Det Kongelige Bibliotek.

Øjenklinikken blev opført i 1850-1854 efter tegning af Christian Hansen, og efter at denne havde forladt Athen (1850). I 1860 blev der tilføjet en ekstra etage, sammenlign med gengivelsen af bygningen s. 171. Den neobyzantine stil genbenyttede Christian Hansen til Kommunehospitalet i København (1859-1863).

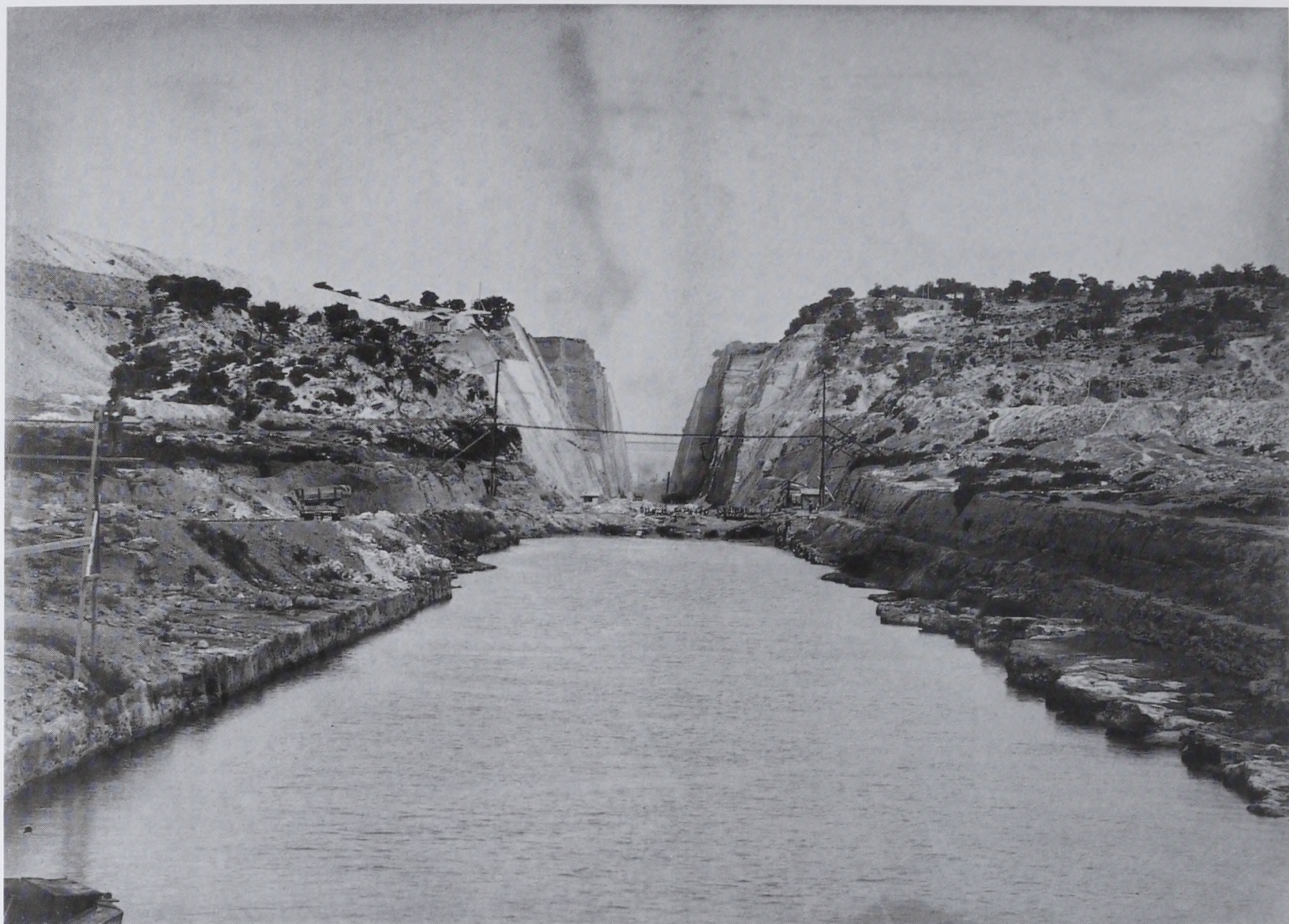

Rhomaïdes Brødrene?, *Pentelikonbjerget*. Ca. 1880-90. Betegnet f.n.t.v.: 64. Pentelique.

I fotografiets nederste højre halvdel klosteret Pendeli med vinmarker fortil og nyttehaver bagtil. Højere oppe de store marmorbrud, som i antikken havde leveret sten til bl.a. byggeriet på Akropolis og nu afgav sten til Athens mange nye bygninger.

Anastasios Gaziadis, *Korinthkanalen under udgravning*. 1882-93. 279 × 383 mm. Det fotografiske arkiv, Benaki Museet, Athen.

Korinthkanalen gravet gennem den godt 6 km brede landtange, som forbinder Mellemgrækenland med halvøen Peloponnes. Kanalen, der er 25 m bred, revolutionerede skibsfarten i det østlige Middelhav og understregede Athen med havnebyen Piræus som Grækenlands centrum.

Ukendt fotograf, *Meteora med Aghia Triada Klostret* (NV. Grækenland). 1880-1890. 150 × 230 mm. Det fotografiske arkiv, Benaki Museet, Athen.

Meteora betyder »midt i mellem« (himmel og jord). Og just »midt i mellem« på isolerede klippetoppe er godt 20 klostre placeret. Adgangen foregik enten ad sammenbundne stiger fæstnet til de lodrette klippesider, eller ved at mennesker, gods og fødevarer blev hejst op og ned i net.